

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента
на дисертаційну роботу

**«Принципи архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень
для внутрішньо переміщених осіб в Україні»**

здобувача ступеня доктора філософії

Амосова Юрія Дмитровича

з галузі знань 19 – Архітектура та будівництво
за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування

Розгляд дисертації Амосова Юрія Дмитровича «Принципи архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень для внутрішньо переміщених осіб в Україні» підтвердив актуальність теми дослідження, достовірність та обґрунтованість основних теоретичних положень, висновків та рекомендацій, авторських здобутків, наукової новизни та практичного значення роботи.

Актуальність теми. Дисертаційне дослідження присвячено розв'язанню однієї з найгостріших гуманітарних проблем сучасної України – забезпеченню гідних умов проживання мільйонів людей, які через війну втратили житло і вимушені пристосовуватися до нових життєвих обставин. Значні масштаби руйнувань та необхідність швидкого і водночас якісного розселення мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО) потребує переходу від стихійного формування «контейнерних містечок» до науково обґрунтованої архітектурно-планувальної організації тимчасового, проте, повноцінного життєвого середовища.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується аналізом світового та українського досвіду формування тимчасових поселень для постраждалого населення, який дозволив автору виявити особливості їх функціонування, планування та забудови. Наукові результати роботи базуються на комплексному аналізі 188 наукових праць, нормативних документів та проєктних пропозицій з організації тимчасового житла. Дослідження відзначається системним характером, а його методологічний апарат поєднує загальнонаукові та

спеціальні архітектурно-містобудівні методи, застосування яких забезпечило належний рівень обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

В роботі запропоноване трактування тимчасового поселення як динамічної містобудівної структури, розроблено планувальні моделі поселень різних розмірів, сформульовано принципи та удосконалено методи їх архітектурно-планувальної організації. Практичну цінність мають запропоновані автором рекомендації щодо підвищення якості, адаптивності та сталості тимчасового житлового середовища, які можуть бути використані у плануванні місць розселення ВПО та післявоєнному відновленні територій.

Достовірність основних положень роботи підтверджується:

- змістовним аналізом теоретичних і практичних джерел за темою дослідження;
- належною апробацією ключових положень у фахових виданнях України та в доповідях на наукових конференціях;
- успішним впровадженням напрацювань у реальну проєктну практику, зокрема в планувальні рішення детального плану території та проєктні пропозиції розвитку «Містечка Хансена» для ВПО у с. Тарасівка Київської області.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що основні положення проведеного дослідження є науково обґрунтованими, достовірними, повністю верифікованими, а отримані результати відповідають визначеній меті й чітко розв'язують поставлені наукові завдання.

Новизна наукових положень та висновків полягає у наступному:

- автором теоретично обґрунтовані принципи архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень («зовнішньої та внутрішньої безпеки», «сталості середовища», «комбінаторності планування та забудови» та «середовищної відповідності»), які утворюють надійну теоретичну базу для проєктування швидкозбірних житлових осередків у кризових умовах;
- вагомим внеском у містобудівну науку стали розроблені автором моделі універсальних територіальних модулів-прототипів, застосування яких дозволяє гнучко розпланувати поселення різних розмірів;
- запропонована автором класифікація тимчасових поселень на мікрорівні (рівні забудови), мезорівні (рівні міської тканини) та макрорівні (рівні

системи населених місць) суттєво доповнює відомі способи систематизації тимчасових житлових осередків;

- авторське визначення «тимчасового поселення» як групового місця тимчасового розселення людей, що характеризується забезпеченням базових потреб постраждалого населення у відновленні процесу життєдіяльності та соціальної підтримки, є важливим для розвитку понятійного апарату;
- логічним підсумком роботи стало формування комплексної методики архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень на чотирьох рівнях (містобудівному, планувальному, об'ємно-просторовому та експлуатаційному), яка має високу практичну цінність і може бути використана у проєктній практиці.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у можливості використання його результатів в архітектурно-містобудівній практиці, зокрема при плануванні та забудові тимчасових поселень для ВПО. Особливо перспективним може бути будівництво запропонованих автором просторових структур для проживання мешканців зруйнованих населених пунктів, які після війни повертатимуться для їх відбудови.

Розроблені рекомендації можуть бути застосовані як для проєктування нових житлових утворень, так і для оцінки існуючих модульних містечок.

Результати роботи були впроваджені у навчальний процес кафедри дизайну архітектурного середовища КНУБА. Крім того, окремі положення дослідження були застосовані під час розробки планувальних рішень містечка «Hansen Village» для ВПО у Київській області та в межах міжнародного архітектурного конкурсу AG360 «Аварійне житло».

Це свідчить про практичну цінність, прикладний характер та перспективність отриманих результатів для подальшого використання під час повоєнного відновлення України.

Оцінка наукових публікацій. Результати дослідження Юрій Дмитрович повною мірою висвітлив у 5 статтях у фахових рецензованих виданнях України (категорія «Б»), з яких 4 є одноосібними публікаціями. Науковий доробок автора також включає 13 публікацій апробаційного

характеру (тези доповідей) та 4 доповіді на наукових конференціях без публікації тез.

Кількість та якість оприлюднених матеріалів відповідає положенням чинного законодавства, зокрема вимогам п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Оцінка змісту, стилю й мови дисертації, її завершеності та оформлення

Дисертація містить анотації українською та англійською мовами, перелік публікацій автора, термінологічний словник, список умовних скорочень, вступ, три розділи з проміжними висновками, загальні висновки, бібліографію та п'ять додатків.

Загальний обсяг роботи становить 306 сторінок. З них – 166 сторінок основного тексту, на 44 розміщено рисунки та 3 – таблиці. Список використаних джерел займає 22 сторінки і налічує 188 позицій. Додатки викладено на 55 сторінках, з них 5 сторінок відведено для актів впровадження.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми з огляду на сучасні виклики та міграційні процеси. Проаналізовано стан вивченості проблеми, міжнародні настанови й вітчизняні нормативні документи, пов'язані з проєктуванням тимчасових помешкань для внутрішньо переміщених осіб. Визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, межі та методи дослідження, розкрито його наукову новизну, практичну значущість, а також описано апробацію та загальну структуру дисертації.

Перший розділ присвячено узагальненню світового й вітчизняного досвіду створення кризового житла та визначенню чинників впливу на його структуру. Автор аналізує еволюцію «гуманітарної архітектури» з другої половини ХХ століття (зокрема в Україні після 2014 та 2022 років) і вводить концепт «довготривалої тимчасовості» для об'єктів, що перевищили терміни експлуатації. Для оцінки екологічного та соціально-економічного балансу території адаптовано індекс сталого розвитку (ІСЄЕРТ), а також запропоновано модель заходів цивільного захисту на основі критерію безпеки.

У **другому розділі** автор обґрунтовує методологію дослідження, класифікує тимчасові поселення за кількісно-просторовими й якісно-

морфологічними ознаками, а також формулює визначення «тимчасового поселення» як динамічної планувальної одиниці території.

На основі базового модуля (3x6 м) сформовано первинний планувальний елемент (місткістю до 500 осіб) та змодельовано сценарії його трансформації й масштабування у великі структури (до 10 тис. мешканців) з різною геометрією та розосередженою мережею центрів. Підсумком розділу стало виведення чотирьох принципів архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень для ВПО.

Третій розділ містить прикладний інструментарій реалізації визначених принципів та результати їхнього впровадження. Автор пропонує сценарії просторово-функціональної адаптації наявних містечок в Україні та деталізує методи оптимізації середовища. Наведено результати практичної апробації теорії в експериментальних і пошукових проєктах для України й Мексики та в реальному проєктуванні (ДПТ «Містечко Хансена» на Київщині). Роботу завершує комплексна методика, яка регламентує покроковий алгоритм дій: від містобудівного аудиту та структурного моделювання до наскрізного експлуатаційного управління й сценаріїв фінальної трансформації територій.

Загальні висновки дослідження цілком узгоджуються з його структурою та завданнями, демонструють повну реалізацію поставленої мети.

Дисертаційне дослідження відзначається комплексністю, ґрунтовністю та всебічністю розгляду проблеми архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень для ВПО. Структура роботи загалом є логічною та відповідає поставленим завданням, хоча зміст окремих розділів потребує чіткішого відображення в їхніх назвах. Послідовність викладення матеріалу дозволяє простежити взаємозв'язок між аналітичними розвідками, теоретичними узагальненнями, моделюванням та практичними пропозиціями автора. Мова дисертації відповідає науковому стилю. Текст характеризується належним рівнем професійної термінології, змістовністю та аргументованістю. Дослідження є завершеною науковою працею, що повністю відповідає нормативним вимогам щодо мови, стилю та оформлення.

До основних здобутків дослідження можна віднести зміщення акцентів зі способів влаштування місць прихистку біженців, зведення та утримання яких є тягарем для місцевих громад, держави та міжнародних донорів, на механізми архітектурно-планувальної організації здатних до сталого розвитку

самодостатніх просторових структур з гідними умовами компактного проживання внутрішньо переміщених осіб. Ці просторові структури можуть перетворитися на осередки відродження депресивних регіонів України, у тому числі, значно пошкоджених внаслідок військових дій.

Автором розроблено моделі універсальних територіальних модулів-прототипів для формування таких просторових структур, сформульовано принципи їх архітектурно-планувальної організації та сформовано комплексну методiku реалізації цих принципів.

Дискусійні положення, зауваження та побажання:

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, наукове і практичне значення одержаних результатів, варто виділити окремі **дискусійні положення:**

Головне протиріччя, з яким зіткнувся автор дослідження, пов'язане з терміном «тимчасове поселення». В більшості випадків у роботі слово «поселення» застосовується до будь-якого населеного пункту або частини населеного пункту, що відповідає міжнародній практиці та традиціям вітчизняної архітектурно-містобудівної науки, проте суперечить чинному українському законодавству. Згідно із Законом України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України»: «Поселення є компактним місцем проживання людей за межами населеного пункту, яке не має сталого складу населення та не віднесено до категорії населеного пункту». З цього випливає, що:

- 1) будь-яке поселення може знаходитися лише за межами населених пунктів, тобто поселення, яке стає частиною населеного пункту, перестає бути поселенням;
- 2) будь-яке поселення є за визначенням тимчасовим, тобто вислів «тимчасове поселення» містить тавтологію, і як тільки на основі поселення утворюється населений пункт, він перестає бути поселенням.

Окреслена колізія примушує автора у деяких висловлюваннях суперечити самому собі, наприклад, на с. 127 зазначено, що тимчасове поселення знаходиться за межами населених пунктів, а в наступному абзаці – що підтипи тимчасового поселення розвиваються в межах населених пунктів.

Маю висловити деякі **зауваження до роботи:**

1. Формулювання назв розділів 2 і 3 подібні і не відображають їхній науковий зміст. Насправді ж другому розділі викладено результати фундаментальної теоретичної роботи автора: обґрунтовано методiku дослідження, сформовано класифікацію досліджуваних об'єктів,

розроблено структурні й імітаційні моделі та виведено архітектурно-містобудівні принципи. Натомість у третьому розділі розкрито прийоми й методи застосування цих принципів у проєктній практиці.

2. Доречно було б скоротити кількість завдань дослідження з 10 до 3 та узгодити їх формулювання зі змістом розділів роботи.
3. Загальні висновки дисертації виглядають дещо замкненими на поточному результаті. Наприкінці роботи бажано було б окреслити потенційні напрями подальших наукових досліджень порушеної проблеми.
4. У тексті подекуди трапляються граматичні, орфографічні, лексичні та технічні помилки (синтаксична незавершеність речень, неузгодженість відмінкових закінчень, потрапляння сторонніх символів у текст, дублювання слів, а також одруки), зокрема в анотації на с. 3, 5, 6, 7 та в основному тексті на с. 78, 80, 120, 140, які можна було б усунути під час остаточного редагування тексту.

Серед **побажань** на майбутнє хотілося б зупинитися на двох:

1. Введення поняття «довготривалої тимчасовості» є актуальним для подолання застарілого погляду на об'єкти для ВПО як на мінливі структури. Проте у подальших дослідженнях бажано чіткіше артикулювати часові й правові межі цього стану, а також простежити, як передбачуване перевищення термінів експлуатації впливає на вибір конкретних конструктивних та інженерно-технічних рішень.
2. Запропоновані автором універсальні планувальні модулі вирішують питання швидкого розгортання тимчасового житла. Водночас деталізації потребує питання формування «архітектурного обличчя» тимчасових поселень, щоб уникнути візуальної монотонності й одноманітності естетичного сприйняття великих за площею житлових утворень.

Попри висловлені зауваження та побажання, представлене дисертаційне дослідження відзначається науковою новизною та обґрунтованістю отриманих результатів. Більшість зауважень має рекомендаційний характер і не знижує загального наукового рівня і значущості дисертації.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії ...»

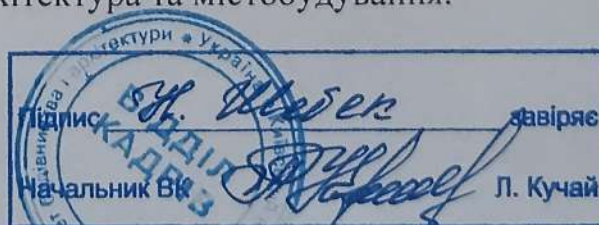
Дисертація Амосова Юрія Дмитровича «Принципи архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень для внутрішньо переміщених осіб в Україні» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», зокрема пп. 5-9. В даній роботі дотримані всі принципи академічної доброчесності. Вона є завершеним самостійним науковим дослідженням. Сформульовані наукові положення й отримані практичні результати підтверджують особистий внесок автора у науку.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Амосова Юрія Дмитровича є ґрунтовним науковим дослідженням. Отримані результати мають теоретичне і практичне значення та можуть бути використані у подальшій науковій і проєктній містобудівній діяльності. Амосов Юрій Дмитрович на високому рівні виконав поставлені наукові завдання, досяг мети дослідження та опанував наукову методологію.

Вважаю, що дисертація Амосова Юрія Дмитровича «Принципи архітектурно-планувальної організації тимчасових поселень для внутрішньо переміщених осіб в Україні» є самостійною, цілісною та завершеною науковою роботою, яка відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., та напрямку наукового дослідження освітньо-наукової програми КНУБА зі спеціальності 191 – Архітектура та містобудування, а її автор Амосов Юрій Дмитрович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Рецензент,
доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри містобудування
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Надія ШЕБЕК